

HIRED JA KONNAD KUKU KLUBIS

Mihkel Mutt. Kooparahvas läheb ajalukku. Tallinn: Fabian, 2012. 462 lk.

Mihkel Muti memuaaride mahukate köidete järel, mis põlvkonnaromaanile „Kooparahvas läheb ajalukku” pidid olema soojendusbandi eest,¹ ei tulnud üllatusena romaani paksus, soov mingit perioodi kaante vahele saada, ning autori eelnevat loomingut arvestades ammuigi mitte tegelaste valik või põhiline ajaveetmisviis. Küll oli üllatuseks tõik, et kõike seda lugeda oli võrdlemisi igav. Oma ajastut kirjeldavad Muti varasemad jutustused „Hiired tuules” (mille järjeks peab „Kooparahvast” Andrus Kivirähk)² või „Rahvusvaheline mees” hoopiski paremini. Hoolimata veelgi lopsakamast grotesksusest andsid need üksjagu täpsemalt edasi õhkkonda, mida samal ajal naeruvääristasid või ka ülistasid.

Tagantjärele võiks väita, et mainitud jutustused täitsid ühtlasi paremini Muti soovi ütelda „midagi ka neile, kel

pole nõuka- ning üleminekuajast isiklike mälestusi”, väljendada „midagi, mis on inimsaatustele omane laiemalt, üleajaliselt”.³ „[J]ust selle pärast ma tajungi Muti loomingut paremini loominguks, et ma ei tea toonasest kunsti- ja kultuurielust suurt midagi,” kirjutab Mihkel Kunnus, arutledes Muti loomingu eluloolisuse üle.⁴ Kuivõrd olen Kunnusega samaealine, tähendab see, et minu võimalused tegelaste äraarvamismänguga kaasa minna on suhteliselt piiratud, isikliku kokkupuute puudumine Kuku klubis toimunuga ei lase aimata, millise isiku milliseid iseomaseid malle millise koondkarakteri juures kasutatud on. See on tõenäoliselt põhjus, miks raamat ei muutunud „millekski, mida raske käest panna”,⁵ nagu see ehk hõlpsamini läks Mart Juure ja Andrus Kivirähki põlvkonnal. Loomingut *loominguks* tajudes võin aga märkida, et raamatule täie hingega kaasa elamast takistab selle väsitav ebaühtlus,

¹ Kirjandusministeerium, ETV 27. XI 2012.

² A. Kivirähk, Vana kuld. – Looming 2013, nr 2, lk 267–269. <http://www.looming.ee/2013/04/vana-kuld/>

³ Mihkel Muti kooparahvas jätkab rännakut. – Põhjarannik 26. III 2013. <http://pr.pohjarannik.ee/?p=7291>

⁴ M. Kunnus, Romaanikunsti taganev tuli. Märkmeid eesti proosast 2012. – Looming 2013, nr 3, lk 414.

⁵ Kirjandusministeerium 27. XI 2012.

lõputu tegelaste jada ning Muti ükskõiksus oma karakterite vastu.

„Algul tahtsin kirjutada täielise romaani nagu suurmeisteritel,” ütleb jutustaja Juhan Raudtuvi tagasihoidlikult kohe raamatu alguses (lk 8), aga tunnistab, et jäi sellega jänni ja poolt sajandit on üldse raske kirjeldada vähe- ma kui kümne köitega. Lühikesele formaadile, täpsele situatsioonikirjeldusele suunatud tabavat jutustamisviisi on keeruline venitada mitmesajaleheküljeliseks eeposeks. „Kooparahva” puhul jääb vägisi mulje, et nii-öelda jambiliselt trimeetritl on hüpatud heksameet- rile ja välja on tulnud koomiline eepos „Konnade ja hiirte sõda”, mille põhi- teema on vastuolulisel kombel autorile tähtsamgi veel kui Ilioni alla seilanud ahhailaste saatus Homerosel.

Põhimõtteliselt võiks siinkohal ka arvustuse lõpetada, aga seegi eksiks nõutud vormi vastu ning sobiks žanrilt pigem kõrtsivestlusse, mis kiirelt üri- tab visandada, miks miski ei meeldi- nud, aga mitte seda, millest jutt üldse käis ja miks. Kõrtsivestlus oleks ise- enesest raamatu käsitlemiseks sobilik meedium, arvestades kõrtsi tähtsust raamatus nii tegevuskoha kui metafoo- rina, millele viitab raamatu kahetähend- duslik pealkiri – kuidas kooparahvas läks ajalooannaalidesse ning miks kadusid nad ajalooareenilt. Ühelt poolt kannavad Kuku klubi *tertulia* ja vaimu- inimeste kodused olengud edasi Muti väljapakutud isemõtlemise järjepide- vust: „Isegi laaberdamine oli osa vastu- panuvõitlusest,” ütles autor intervjuus Juurele.⁶ Teisalt võrdsustub kirjeldatu dekadentsiga, mis autori arust inimeste allakäigu põhjuseks oli.

Kui alustada annaalidesse pääse- misest, siis kujutatakse lugejale intel- lektuaalide klassi nõukogude ajal tõsi- uskliku avangardina, kes lisaks vai- mutoiduse pakkumisele kehastab oma

igapäevaeluga püha ürituse jätkumist, korrates mantrat „Eesti vabaks” kuni selle teokssaamiseni. Nende tegevu- se rahvavalgustajalikku külge hindab Mutt kõrgelt: Klaus ja teised Kullast Südamate laulikud panid isegi „ahta ajuga martidele ja jüridele” koitma, et kupleede ja lorilaulude esitajad on märgiks, et „eesti sugu ei ole veel välja surnud” ning „neil endil ja kogu rahval on lootust jälle vabas vaimus elada” (lk 86). Soov rõhutada kohaliku nii-öelda vastupanu järjepidevuse olemasolu ka väljaspool dissidentide ringi on kindlas- ti üks ajendeid romaani kirjutamiseks, mida „kirjutamata ma jätta ei saanud, südametunnistus ei lubanud,” nagu üt- leb Raudtuvi romaani algul.

Riigikorra vahetumise järel osutuvad aga kunstnikud ja kirjanikud laulva re- volutsiooni lasteks, kes esimesena kõr- vale heidetakse. „Revolutsiooni puhul vahel öeldakse, et see sööb oma lapsi. Meil ei olnud revolutsioon, vaid iseseis- vuse taastamine, ja meil kedagi ära ei söödud,” väidab Mutt ise.⁷ Nii tuleb väl- ja, et Muti intelligendid on pigem „kasu- likud idioodid”, kes muutuse legitimee- risid, kuid uue korraga paika pandud muudatused andsid hoopis oportunisti- dele, sealhulgas paljukirutud „endis- tele”, võimaluse jäme ots uue vabariigi ressursside juures enda kätte haarata. Kui „Kooparahvas” jätabki mulje, nagu seisnuks intelligenditel tee peal ees „endised”, kes ei oska džentelmenlikult kaotust tunnistada ja trügivad vägisi tagasi pumba juurde, siis „Rahvusvahe- line mees” kirjeldas hoopis läbinägeliku- malt seda, kuidas üleminekuajaks en- nast küll mingis ringis kehtestanud ini- mestel võis osutada keeruliseks näiteks riigiparaadis koha leidmine. Seal olid väliseestlased need, kes seisid vastami- si noorte poliitikute umbusklikkusega, sest võõraste edenemine karjääriredelil oleks takistanud omade poiste liiku-

⁶ Kirjandusministeerium 27. XI 2012.

⁷ Mihkel Muti kooparahvas jätkab ränna- kut.

mist. Kuigi (endisi) kirjanikke ja dissidente leiab tegevpoliitikas tänaseni, siis ei tasu kolmetäheliste organisatsioonide EÜE ja EÜS-i kambavaimu ja ringkaitset sellistel kohtadel alahinnata.

Loomulikult ei olnud Muti tähelepanu all oleva sotsiaalse klassi ainsaks sooviks liikuda edasi riigiaparaati, pigem ikka endise ühiskondliku ja majandusliku olukorra säilitamine. Ühelt poolt takistas kultuurielu eduloo jätkumist uue korra hoopis kiirem elutempo, kahekordistunud töökoormus, mis inimestele lihtsalt mahti ei jätnud varasema intensiivsusega raamatuid lugeda ja teatris käia. Teisalt on väikse loomuliku publikuga kultuurielu subsidierimine vältimatu nähtus, aga seda takistas just natsionalistliku identiteedipoliitika viljelemine, mitte endised parteilased.

„Natsionalismi ja neoliberalismi vahel oli ja on üksteist toetav suhe – ilma esimeseta poleks teine olnud võimalik,”⁸ refereerib Martin Mölder Dorothee Bohle ja Béla Greskovitsi raamatut „Kapitalismi mitmekesisus Euroopa perifeerias”. Iseseisvumisjärgne identiteedipoliitika „rõhus ettekujutusvabadusele, kuvandile rahvuslikust identiteedist, mis seoks atomiseeritud inimesed riigivalitsemise eesmärkide nimel ühte ning viiks nende tähelepanu eemale kannatustelt ja toetava riigi puudumiselt,” jätkab ta. Antuks romaani Kuku klubi rahvale 1981. aastal lugeda, siis oleksid nad Muti hinnangul selle liigse pessimismi pärast tagasi lükanud.⁹ Aga „eesti rahva erandliku lugemishuvi ja vaimurikkuse” kõrval oleksid nad ennekõike soovinud heaoluriigile omast poliitikat.

⁸ M. Mölder, Eesti koht Euroopa ärealade majandusarengus. – Sirp 5. IX 2013. http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=19216:2013-09-05-14-04-13&catid=9:sotsiaalia&Itemid=13

⁹ Mihkel Muti kooparahvas jätkab ränakat.

Mutt ise on rohkem Vana Testamendi või „Tõe ja õiguse” masti mees, keda pureb kahtlus, et kõrvaleheidetud peavad olema selle kuidagi ära teeninud. Jälgides senise sihi kaotanud kõrtsikaaslasi alkoholismi ja narkomaania teel, ühest armuloost teise viskumas, saab Koopast lõpuks sellesama sotsiaalse klassi allakäigu ja dekadentsi võrdkuju, kokkuvõtte sellest, miks Koopa rahvas ajalooareenilt kadus. Kuna autor kuulub ise sinnasamasse inimrühma, siis lõpuks jääb mulje, et mõõduvõtmine käib tegelikult skaalal, kus ühes otsas on uue korruga vähemkohanenud, utopistidest vaimuinimesed, kes ei taha tunnistada, kuidas riik päriselt toimib, ning teisel poolel Mihkel Mutt. Edukuse skaalal on ainult üks aste ja selleks on autor ise. Kui Jürgen Rooste leiab, et Mutt suhtub oma tegelastesse vahelduseks tohtu empaatiaga,¹⁰ siis ka põlgust leidub raamatus omajagu kõigile ja kõigele. Mis teebki Tõusumäe Matidele, Klausidele, Manglustele, Illimaridele ja Milleritele kaasaalamise võrdlemisi raskeks: neid ja nendega sündivat on lihtsalt liiga palju.

Vahemärkusena olgu öeldud, et eriline vastumeelsus on Mutil varuks naiste suhtes. „Muti raamatus ei ole taaskord suurt naistegelast, heroini [---] mulle pole tähtis inimese sugu, mulle on tähtis inimene,”¹¹ ütleb Mutt ise. Sellest hoolimata on mõni sugu ilmselgelt vähem oluline, kajastatud ainult seksuaaliha ehk autori järgi „armujobinate” objektina ja markeeritud erilise halvaks panuga, eriti siis, kui vastava soo esindajad peaksid üritama omapoolset aktiivsust üles näidata. Alates daamist, keda kogu suguvõsa pilab, sest tema ainsaks seksuaalselt rahuldavaks kogemuseks oli juhuse suhe Aafrikast pärit mehega, ja Alja meessuhetest, mida

¹⁰ Uus raamat. ERR Klassikaraadio, 14. XII 2012.

¹¹ Kirjandusministeerium 27. XI 2012.

kõrvalseisjad nimetavad jobude mees-
te ihaks ja hirmuks ärakasutamise ees,
samas kui Maša krokodilli hambaid
puhastava linnu kombel nokib enda-
le toredamad peigmehed. Ja lõpetades
sellega, et Euroopa Liitu pääsemiseks
ja kohtusüsteemiga sehkendamiseks on
ainuke võimalus lasta armukesel „oma
häbedus paljaks võtta”. „Kooparahvast”
lugedes hüüatakse Maša: „Sa oled nii
üü-hee-nee!”

Ausalt öeldes on väsitav, kuidas kõik
Mihkel Muti lood lõpuks taanduvad

tema lahkukasvamisele kunagistest
tuttavatest. Autor armastab kõrtse ja
nendega kaasnevat melu, kuid ei salli
seal käivaid inimesi. Jääb arusaama-
tuks, miks üldse käia kohtades, kus
inimesed napsu võtavad ja purju jää-
vad ning kust mõnikord uue kaaslasega
lahkuvad, kui kõik see nii vastumeelne
tundub.

KRISTJAN PRUUL